

3. Fuller G. The Future of Political Islam. - L., 2003.
4. Focas F. Introduction // Islam in Europe: Diversity, Identity and Influence / al-Azmeh A.; Fokas E. editors – Cambridge, 2007.
5. Kaya A. Islam, migration and integration: the age of securitization. - N.Y., 2009.
6. Lewis B. The Crisis of Islam: Holy War and Unholy Terror. - N.Y., 2004.
7. Lewis B. The Political Language of Islam. – Chicago, 1988.
8. Muslims in Europe [Електронний ресурс] // The Pew Research Center's Forum on Religion and Public Life – Режим доступу: <http://pewforum.org>.
9. Ramadan T. Western muslims and future of Islam. – N.Y., 2004.
10. Roy O. The failure of political Islam. – N.Y.: I.B. Tauris & Co Ltd, 1994.
11. Roy O. Islamic Terrorist Radicalisation in Europe // European Islam: challenges for public policy and society / Amghar S., Boubekour A., Emerson M. editors. – Brussels, 2007.
12. Said E.W. The Clash of Ignorance [Електронний ресурс] // The Nation - Режим доступу: <http://www.thenation.com/article/clash-ignorance.html>.
Перевірено
13. Savage T.M. Europe and Islam: Crescent Waxing, Cultures Clashing // The Washington Quarterly. - 2004 - №27(3).
14. Schwartz S. The Two Faces of Islam: The House of Sa'ud from Tradition to Terror. - N.Y., 2002.
15. Tibi B. Political Islam, world politics, and Europe. - L. - N.Y., 2008.
16. Wike, Richard and Grim, Brian J., Western Views Toward Muslims: Evidence from a 2006 Cross-National Survey // International Journal of Public Opinion Research, 2007. - Vol. 22, Issue 1.

Т.ХАЗИР-ОГЛИ (Київ, Україна)

ІСЛАМ І ДЕМОКРАТІЯ: СУМІСНІСТЬ ЧИ ЗІТКНЕННЯ?

Чи сумісний іслам із мультикультурною демократією? Це питання турбує науковців не одне десятиліття. Нині представники мусульманської умми живуть у всіх куточках світу, а відтак і в демократичних країнах.

Слід відзначити, що єдиної точки зору з виголошеного вище питання немає, адже частина дослідників зазначає, що ісламські та демократичні цінності далеко не завжди корелюються на практиці. Підтвердженням цього є питання нерівності віруючих і невіруючих, чоловіків та жінок тощо. Сучасний мусульманський дослідник Ахмет Мерджан відносить демократичні методи управління країнами до язичницьких. Він зазначає, що європейське суспільство, яке прагнуло звільнитися від диктату християнських релігійних діячів і монархів, побачило в демократії засіб для отримання свободи [1].

Проте для інших іслам є повністю самодостатнім та пропонує систему, визначену Богом, яка базується на божественній владі (оскільки в ісламі джерелом влади виступає не народ, а безпосередньо Аллах) та священному праві (шаріаті), які несумісні з поняттями народної влади і права.

Деякі мусульмани та лідери ісламських рухів висловлюються проти демократії і парламентського ладу західного типу: демократія є “західним

інститутом, чужим для ісламу” [2, 242]. Їхня негативна реакція часто є частиною цілковитого заперечення європейського впливу, намаганням захистити іслам від залежності Заходу, а не повним запереченням демократії. Група цих дослідників наголошує, що іслам представляє струнку і непорушну систему світогляду, основні догмати якої, як певна абсолютна істина, залишаються незмінними в будь-яких суспільно-політичних системах, етнічних і культурних середовищах, в умовах яких проживають і до специфіки яких адаптуються мусульмани. Проте це зовсім не означає, що іслам є застиглою догмою, яка перешкоджає демократичним цінностям. В Корані, як і в самій системі ісламу, наголошують ідеологи конфесії, закладений дієвий потенціал для розвитку внутрішньоконфесійної демократії та функціонування релігійної общини в умовах будь-якої суспільної системи, в тому числі і демократії [3, 2].

Частина мусульманських вчених та сходознавців (Лоуей Сафі, Рашид Ганнуши, Річард Булльє), навпаки, охоче декларують і на окремих положеннях ісламу доводять сумісність цієї релігії із загальновідомими демократичними цінностями. При цьому вони зазначають, що в правовій системі ісламу наявні ряд таких фундаментальних принципів, які одночасно визнаються демократичними і споконвічно притаманні ісламу. Ними є: справедливість і законність; рівність мусульман і відсутність жорстких соціальних меж в суспільстві; гарантія свободи віросповідання, права на життя і здоров'я; гарантія таємниці і недоторканості; презумпція невинності; виборність влади, що існувала з часів Ісламського халіфату тощо.

Є й такі, хто наполягає на тому, що мусульмани повинні створити власні форми політичної участі й управління на основі ісламу і не мають потреби копіювати західні форми демократії.

Проте для того, щоб з'ясувати сумісність ісламу та демократії, необхідно проаналізувати вживаний у цьому зв'язку понятійний апарат. Відтак, демократія (від грецьк. *demos* – народ і *kratos* – влада) – форма державного устрою, заснованого на визнанні народу джерелом влади, його праві брати участь у вирішенні державних справ у поєднанні з широким колом цивільних прав і свобод [6, 64]. Більше того, сама демократія мала різні значення для різних народів у різні епохи — від античного до сучасного поняття демократії, від безпосередньої до опосередкованої демократії, від принципу підпорядкування меншості більшості до прийняття рішень більшістю голосів.

Звичайно, якщо обмежитись одним визначенням, то демократія неприйнятна з погляду ісламу, адже не може бути над людиною іншої влади, окрім влади Аллаха: “Воістину влада належить лише Аллаху...” (Коран, 5:120).

Проте якщо зупинитися на суті поняття *демократія*, то стане очевидним, що без тих прав і свобод, які дає демократичне суспільство, існуванню мусульман в сучасному світі просто неможливе. Присутність мусульманської умми спостерігається скрізь і, на наш погляд, це не можна називати зіткненням ісламу та демократії, а зіткненням звичаїв. Адже несумісність відбувається на побутовому рівні (мусульманський жіночий одяг, халяльне харчування, полігамія тощо). Проте незважаючи на цю несумісність, мусульмани пристосовуються. Так, якщо полігамію заборонено законом, то одруження вдруге носить суто релігійний характер і за світським законодавством ця жінка не вважається одруженою. Слід зауважити, що, незважаючи на начебто несумісність ісламу і демократичного

суспільства, мусульмани, як правило, поважають західні цінності (рівність, свобода слова, терпимість, повага до рішення більшості тощо) та дотримуються їх.

Звісно, історія розповідає нам про гоніння, яким піддавалися мусульмани в Європі за часів панування християнської церкви, до того, як її позбавили важелів державної влади і, врешті-решт, взагалі відокремили від держави. Адже в ті часи мусульмани могли з'явитися в західному світі тільки як полоненні, яких очікує страта. І, по суті, як це не дивно, але саме секуляризація західного суспільства зробила можливою присутність в ньому мусульман.

Нарешті, і в незалежній Україні у пересічного громадянина, з'являються реальні перспективи знайти ті права і свободи, до яких давно звикли громадяни західноєвропейських країн. У наше життя увійшли такі поняття як “свобода слова” і “свобода віросповідання”, з'явилося право робити самостійний вибір свого шляху спираючись на демократичні свободи. Отже, саме завдяки завоюванням демократії мусульмани беззаперечно мають право жити в Україні, дотримуватись приписів Всевишнього та розповсюджувати іслам.

Нині, незважаючи на відсутність єдиної точки зору, мусульмани почали визнавати поняття демократії, але не дійшли згоди щодо його точного значення. Вони намагаються окреслити ісламські форми демократії або народної політичної участі, шукаючи ісламське обґрунтування і правомірність, які були б засновані на традиції. Наголошуючи, що ісламізація демократії базуватиметься на сучасному процесі перетлумачення традиційних ісламських концепцій політичної дискусії: консультації (*шури*), суспільної згоди (*іджми*) та особистого трактування (*іджтіхад*) або перетрактування з метою обґрунтування понять парламентської демократії, представницьких виборів і релігійної реформи [2, 238]. І припускають в ісламському світі наявність різних ступенів самоврядування у відповідь на конкретні історичні обставини. Відтак Туреччина – парламентська світська республіка, Індонезія – республіка, Іран – ісламська республіка з демократичним рухом, що розвивається, тощо. Ці приклади можуть служити доказом того, що не існує єдиної демократії, відповідної для всіх, і що існує безліч інтерпретацій ісламу і його ролі в суспільстві [5].

Отже, слід відзначити, що існують відмінності між західними поняттями демократії й ісламськими традиціями. Ці відмінності необхідно зрозуміти, маючи на увазі, що сама західна демократія перейняла багато форм від стародавньої Греції і пристосувала їх до різноманітних демократичних систем правління в сучасній Франції, Великобританії й Америці. Відтак, протягом історії демократія на Заході набирала різних форм, адаптуючись до місцевих умов. [6, 114.] Більший наголос на політичній лібералізації, виборчій політиці та демократизації в мусульманському світі не обов'язково означає сліпе і нерозбірливе переймання західних форм демократії, бо ж ісламські форми демократії мають свої межі. На противагу необмеженому народному суверенітету західної демократії, ісламська демократія є обмеженою формою народного суверенітету, яка обмежується й керується господнім законом - шаріатом.

Використані джерела:

1. Айдын Али-заде Ислам и секулярные формы государственной власти // www.islam.ru/pressclub/histori/isekfov
2. Исламська загроза. Міф чи реальність? – Львів, 2004.

3. Кепель Жиль/ К «мусульманской демократии»?// Неприкосновенный запас. – 2002. – № 6 (26).
4. Коран. Перевод Э. Кулиева. – М., 2003.
5. Могут ли сосуществовать ислам и демократия?// <http://podrobnosti.ua/society/2003/10/24/84258.html>
6. Voll John O. and Esposito John L. Islam and Democracy. – New York, 1996.